

- / Г. Л. Вознюк, С. З. Булик-Верхола, М. В. Гнатюк та ін. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2010. – 92 с.
16. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: в 4 т. / М. Фасмер. – М., 1964-1973.
 17. Шевчук С. В. Українська мова за професійним спрямуванням. / С. В. Шевчук, І. В. Клименко. – К.: Алерта, 2010. – 696 с.
 18. Языковая номинация (Общие вопросы) / А. А. Уфимцева, Е. С. Азнаурова, Е. С. Кубрякова и др.; под ред. Б. А. Серебренникова, А. А. Уфимцевой. – М.: 1977. – 360 с.
 19. Ярова Л. В. Російська морська термінологія судноводіння (лінгвістичний аналіз): автореф. дис. ... кандидата філологічних наук: 10.02.02 / Л. В. Ярова. – Д., 2000. – 20 с.
 20. Płóciennik I. Słownik wiedzy o języku / I. Płóciennik, D. Podlawska. – Bielsko-Biała: Wydawnictwo Park, 2004. - 326 s.

Надія Дризицька

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПРОСТІР «ТРУДОВА ДІЯЛЬНІСТЬ» У СВІДОМОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Проблема взаємозв'язку мови та культури з'явилась у працях вітчизняних та зарубіжних лінгвістів ще в позаминулому сторіччі, однак не втратила своєї актуальності й до сьогодні. У сучасній лінгвістиці помітний підвищений інтерес до базових національних концептів як української, так і інших культур, зокрема до концепту «праця», який входить до ряду культурних констант української концептосфери. *Праця* — це складне і багатоаспектне явище, яке відіграє в житті суспільства і кожної окремої людини настільки важливу роль, що саме це поняття в широкому розумінні є невіддільним від людського життя. *Праця* — це свідомо доцільна діяльність людей, спрямована на створення матеріальних і духовних цінностей. *Праця* — це першооснова і необхідна умова життя людей і суспільств. Більше того, праця є однією з найважливіших форм самовираження, самоактуалізації і самовдосконалення людини, що вже з іншого боку, але також є могутнім чинником суспільного прогресу. Впродовж розвитку концептуальний простір «трудова діяльність» зазнавав значних змін. Певні лексеми, що є вербальними репрезентантами концепту, такі, як *праця, робота, служба* та інші, докорінно змінювали своє значення впродовж різних епох. Саме тому нині ми можемо спостерігати розбіжності у відповідності понять, які збереглись у свідомості людей, та тих, які закріплені у юридичних або наукових джерелах.

Ми провели дослідження, метою якого було встановити, як певні лексеми (*труд\праця\робота\служба* та ін.) тлумачаться носіями української мови і чи відповідає це їх науковим визначенням. Для цього ми провели рецептивний експеримент, в якому інформанти повинні були пояснити, як вони розуміють значення певних слів та словосполучень, зокрема: *важка робота\легка робота, безробіття, якість праці, солідарність трудящих, сумлінна праця, випробування при прийнятті на роботу*. (Подані слова та словосполучення ми взяли з тексту Трудового законодавства України). У експерименті-опитуванні брали участь 23 людини: з них 13 – жінок і 10 чоловіків, віком від 18 до 21 року, переважно студенти. Отримали наступні результати. Поняття *важкої та легкої роботи* в інформантів переважно співпадає

з лексикографічними значеннями: *легкою* вважають *роботу, яка не потребує фізичних навантажень, яка не має протипоказань для людей з обмеженими можливостями*. Інформанти надали приблизно такі ж відповіді, проте зазначали, що *легка робота* – це *розумова робота* (навіть зустрічається «філологічна»), оскільки вона не потребує особливих навантажень, зусиль: «*робота без навантажень*», «*робота, яка не потребує значних фізичних чи психічних зусиль*», «*яка легка у виконанні*», «*не завдає клопоту*»; але провідною ознакою є те, що це «*робота, яка приносить задоволення, дається з легкістю*», «*робота, яка подобається*». *Важка робота* – *робота, що потребує фізичних та розумових навантажень, яку мають змогу виконувати висококваліфіковані фахівці, яку не можуть виконувати люди з обмеженими можливостями*. Інформанти в свою чергу тлумачать *важку роботу*, як «*роботу, що потребує фізичних зусиль*», «*робота з використанням фізичної сили*», «*роботу на вугільній шахті*», проте все ж, наявні відповіді, де і розумову працю додають до *важкої*: «*робота, під час якої потрібне велике напруження, використання великої кількості знань, умінь та часу*», «*потребує певних знань та зусиль*», і за цими ж ознаками, *важка робота*, на відміну від *легкої*, не приносить задоволення. Радянське поняття *солідарність трудящих*, яке означає *активну допомогу, розуміння, співчуття яким-небудь діям, думкам; спільність поглядів, інтересів між робітниками* [1], нині сприймається доволі суперечливо. Більшість інформантів взагалі не розуміють таке поняття, а деякі вважають, що його немає в наявності, воно лише задекларовано. Однак маємо такі відповіді, як «*всі працюючі мають рівні права та рівне для всіх навантаження*», «*однакові умови та ставлення*», «*однакові вимоги та однакові умови*», що скоріше підходить не до солідарності трудящих, а радше до захисту прав працівників, тобто на психологічному рівні поняття солідарності трудящих в належному розумінні майже не існує.

Демократизація суспільства призвела до появи нових понять і в трудовій сфері також. Зокрема, виникає таке явище, як *випробування при прийнятті на роботу* — це випробування з метою перевірки відповідності працівника роботі, яка йому доручається, умови та завдання випробувань встановлюються роботодавцем [1]. Лексема *випробування* має негативні асоціації, оскільки пов'язана у свідомості людей з певними труднощами, «*які треба здолати при прийнятті на посаду*». Проте, важливе значення має те, що та робота, яка потребує проходження випробувань, є «*гідною, престижною, викликає захоплення та дає змогу отримати великі кошти*». Не можна не зазначити, що випробування є наслідком такого явища, як *конкуренція*, яке є доволі суперечливим: з одного боку – має позитивне значення, «*відбір кращих*», «*можливість отримати професійного фахівця, стимулювання для того аби бути кращим*»; з іншого боку – «*це вчинки одних людей, які спрямовані на те аби зганьбити, чи виставити людей в не кращому вигляді*»; деякі навіть вважають це «*ворожнечею*».

Словосполучення *якість праці* та *сумлінна праця* знаходяться в певній взаємозалежності, як в юридичних словниках, так і у носіїв мови. За даними словників, *сумлінна праця* – праця на користь громаді, державі [1], а *якість праці* — сукуп-

ність специфічних дій, спрямованих на досягнення певної матеріальної мети, які відрізняють один вид конкретної праці від іншої [2]. Якісну сторону праці характеризують такі показники, як складність, напруженість, результативність затрат розумових зусиль. Більш напружена, професійна праця створює за одиницю часу більшу кількість і вищу якість споживних вартостей продукту праці і є першо-основою розміру оплати праці, забезпечення попиту і реалізації предметів праці (виробів), а також є гарантом досягнення ефективності, прибутковості виробничої діяльності [1]. В інформантів бачимо дещо інше розуміння: *сумлінна праця* не має певного спрямування та зовсім не наявний такий аспект, як «*користь громаді, державі*». *Сумлінною* вважають ту *працю*, «*яка виконана на совість*», «*з совістю, добре, як для себе*», «*відповідально, потребує зусиль*», «*гарно виконана, якісна*», «*якою захоплюються*». А *якість праці* — «*професійне виконання*», «*результат доброї роботи*», «*відповідність певним нормам*», «*досконале виконання роботи*», «*відповідність певним стандартам*». Можемо зробити висновок, що інформанти майже ототожнюють *сумлінну працю* та *якість її виконання*, оскільки вони мають однакові ознаки.

Що ж до лексеми *безробіття*, то її тлумачення в цілому збігається з юридичними джерелами: *безробіття* — це соціальне явище, коли кількість бажаючих отримати роботу є більшою, ніж робочих місць (перевага пропозиції робочої сили над її попитом [4]. Це поняття у інформантів не викликає емоційних та оцінних реакцій, тобто сприймається нейтрально. Як феномен радянської спадщини, в українській мові залишилися такі лексеми, як *служба*, *службовці*, *держслужбовці*. Тут можна відстежити зв'язок радянської ідеології з християнськими догмами, однак значення лексеми *служити* спочатку (в середньовіччі) було пов'язане зі служінням виключно Богу, а вже в радянські часи знаходимо похідне *службовець* — людина яка працює за наймом, виконуючі певні зобов'язання. Нині ж, інформанти сприймають *службу* переважно як «*службу в армії*», як «*працю військових, повноважених осіб*» «*службу частіше несуть солдати*», а також тлумачать *службу* загалом як «*примусову працю*».

Лексеми *труд* за словниками та нормами української мови не існує, однак в мовленні інформантів вона все ж присутня, що свідчить про те, що поняття *труд* у свідомості носіїв мови все ж відмежовується від усталених *праця* та *робота*. Між *роботою* і *працею* немає різниці, за даними словників, наявні майже однакові тлумачення: *робота* «*праця, справа*» — цілеспрямована діяльність, що потребує розумового чи фізичного напруження» [2; 4]; *робота* — наполеглива праця людини, яка потребує фізичних чи розумових навантажень; за контекстом може вживатися як *робота*, так і *праця*, оскільки вони є начебто абсолютними синонімами, наприклад: *розумова праця* і *розумова робота*, *фізична праця* і *фізична робота* [5].

Проте в свідомості інформантів такої тотожності значень немає: *робота* — «*посада, місце, де людина працевлаштована, де вона офіційно працює*» (дехто вважає, що «*на державу*»), «*воно більше подібне за значенням на службу*». *Робота* не є примусовою, кожна людина сама вирішує проблему працевлаштування, проте до безробітних у суспільстві існує негативне ставлення, що можна пояснити наслідком радянської спадщини, де панувала ідеологія праці.

Що ж до самої праці, то праця — це і розумова і фізична діяльність, яку людина виконує для задоволення певних потреб [4]. Праця виконується переважно добровільно, «для себе» і саме тут інформанти додавали слово труд, як синонім. Працю переважно тлумачать як «розумову діяльність», в той час як труд – це безпосередньо «важка», виключно «фізична робота», частіше пов’язана з «землеробством». Отже, можемо зробити висновок, що внаслідок певних змін у суспільстві зміні підлягають і певні поняття та явища у свідомості носіїв мови. Так, вищезазначені терміни, що закріплені у Трудовому Законодавстві України не завжди збігаються за значенням в сприйнятті україномовних реципієнтів. Базові, усталені лексеми праця, робота, служба впродовж розвитку суспільства змінювали своє значення і тепер їх визначення в науковій картині світу відрізняються від буденної. Нові ж поняття концептуального простору “трудова діяльність”, такі, як випробування при прийнятті на роботу, якість праці, конкуренція неоднозначно сприймаються в суспільстві, інколи негативно, і не мають у свідомості інформантів чіткого уявлення про суть явища. Радянські ідеологемні поняття солідарність трудящих та сумлінна праця через те, що втратили свою актуальність, більшість інформантів сприймає як фікціональні конструкти: їхні значення або взагалі не розуміють, або сприймають з дещо відмінними, не притаманними цьому явищу ознаками.

Література

1. Великий енциклопедичний юридичний словник: [ред. Ю. С. Шемшученко]. – К.: Юридична думка, 2007.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови : [ред. В. Т. Бусел]. — К. ; Ірпінь: Перун, 2007. – 1736 с.
3. Воркачев С. Г. Что есть человек и что польза его: идея смысла жизни в лингвокультуре. / С. Г. оркачев – В. : Парадигма, 2011. – 203 с.
4. Дубічинський В. В. Сучасний тлумачний словник української мови. / В. В. Дубічинський. – Х.: ШКОЛА, 2009. – 832 с
5. Козирева З. Г. Вербалізація концепту праця в українській та російській мовах / З. Г. Козирева: [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Pzs/2009_9/24.pdf

Оксана Дудник

СТВОРЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПОРТРЕТУ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЗА ПОЧЕРКОМ

Поняття мовної особистості імпліцитно було представлено у працях Г. Штейн-таля, В. Вундта, О. О. Потєбні [12], О. О. Шахматова й ін., хоч відповідний термін був уведений В. В. Виноградовим. У 30-тих роках ХХ ст. він досліджував питання про співвідношення у творі мовної особистості, художнього образу й образу автора [13, с. 120]. Це поняття достатньо розроблено в сучасній лінгвістиці: русистиці (Ю. Д. Апресян, В. Г. Гак, Ю. М. Караулов, М. В. Китайгородська, В. В. Красних)